

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BIERNACZKY, Szilárd

Még egyszer Magyar Lászlóról / Once More on Ladislaus Magyar

Eredeti közlés/Original publication:

Magyar Tudomány, 2011, 172. évf., 8. szám, 710–716. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.285

Dátum/Date: 2013. április / April 28

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B.WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Biernaczky, Szilárd: Még egyszer Magyar Lászlóról, , *AHU MATT*, 2013,
pp. 1–12. old., No. 000.000.285, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Nagyobb könyvtárak

Kulcsszavak/ Key words

Afrika néprajza, magyar Afrika-kutatás, magyar afrikanisztikai tudománytörténet, Magyar László művei, a Magyar László életmű kritikai kiadása, a Magyar László életmű kutatásának lehetséges útjai, ethnography of Africa, Hungarian African research, history of Hungarian African research, works by Ladislaus Magyar, critical edition of Ladislaus Magyar's works, possible ways of the research on the works by Ladislaus Magyar

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MÉG EGYSZER MAGYAR LÁSZLÓRÓL

Biernaczky Szilárd

A. Gergely András az *Afrika Tanulmányok* c. folyóiratban gyakran ismerteti kiadványokat. Ugyanakkor minden afrikai témájú könyv ismertetésekor hangsúlyozza, hogy ő nem afrikanista. Ezt megteszi Sebestyén Éva nemrégiben megjelent monografikus kötetéről (*Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2008, 288 old.) közölt recenziója (idézett folyóirat, 2009, III., 2, 70–72. old.) elején is. Majd – ugyan az ismertetett mű hatása alatt kicsit talán túlráajzolva Magyar László kalandorságát, illetve életútja „átláthatatlanságát” – a fontos mozzanatokra és összefüggésekre érzékeny társadalomtudós alaposságával méri fel a munka eredményeit.

Jómagunk is csatlakozunk ahhoz a megállapításhoz, hogy ez a könyv, amely azonban igen sokáig váratott magára (hiszen mi, szakmai kutatótársai ugyancsak igen rég óta vártuk megjelenését, megkockáztatva, hogy Sebestyén Éva nem húsz, hanem még több éve eredt a Szombathelyről elszármazott sorhajóhadnagy nyomába), új fejezetet nyit a jeles magyar autodidakta néprajztudós, etnológus, terepmunkás, társadalomtudós, földrajzi felfedező és térképész életművének (életének és tudományos eredményeinek) megismerésében. Vagyis annak a Magyar Lászlónak, akit mellelleg távollétében, 1858-ban nagyjelentőségű könyve hatására a magyar akadémia tagjává választottak.

Jelen sorok írója nem teheti meg, hogy azt állítsa, nem afrikanista, így kénytelen a közvetlen szakmai elvárások szempontjából szemügyre venni ezt a monográfiát. Mégpedig nem tévesztve szem elől azt a másik kötetet sem, amelyet ugyancsak a szerző gondozott, és amely a családnál több mint 150 éven át megőrzött iratok hiteles átírását teszi közzé (*Magyar László úti- naplója és levelei Afrika belsejéből*, közreadja: Sebestyén Éva, Budapest, Balassi Kiadó – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 2008, 150 old.) nem kevés tanulsággal szolgálva. De teszi ezt azért is mert nincs értelme mindazokat a pozitívumokat újól (bárha tenné, ugyan talán kicsit más, inkább etnológus szemszögből végezné el) megvilágítani, amelyeket már az előtte szóló hosszasan és részletesen feltárt.

Előre bocsátjuk, hogy jelen írásmunka közlője ugyanakkor elsősorban nem kritikai meglátásokat akar megfogalmazni (bár előljáróban néhány fontos problémára, illetve kisebb ellentmondásokra kénytelen felhívni a figyelmet). Mint inkább arról szeretne szólni, a Sebestyén Éva kezéből kikerült két új kötet milyen távlatokat nyit a kutatásban, milyen ezután elvégzendő lényeges és fontos tudományos feladatokra irányítják rá azok a figyelmünket.

Torday Emil esetében kristálytisztán tudjuk, hogy bár kis híján ott maradt, amikor utolsó útja végén egy orrszarvú súlyosan megsebesítette, három hosszabb, mondhatni több éves, afrikai kutatóutat (1900–1909) valósított meg. Magyar László esetében ez a kérdés is tisztázatlan. Jól mutatja ezt, hogy maga Sebestyén Éva is az egyik kötetben *négy* (*M. L. útinaplója...*), a másik kötetben (*Kaland és kutatás...*) viszont *hét* útról beszél. Az ELTE Afrikai Kutatási és Kiadási Program archívumában található egy „posztumusz” írás (rövidesen megjelenik az *Afrikakutatás 2005–2008* évkönyvben), amely Véber Károly, a Corvina egykori irodalmi igazgatója, Magyar könyve modern kiadásának szerkesztője tollából származik. E cikkben a szerző *tizenegy* utat különböztet meg Magyar László Angolában töltött tizenhét esztendeje keretén belül. Úgy véljük, ez az ellentmondás feloldásra vár. Kétségtelen tény, hogy az egyes expedíciós vagy kutatóutak korszakolása önmagában csak formai kérdés, azonban (elsősorban a fennmaradt kötet és útinaplók, illetve más írások és levelek alapos elemzése útján) olyan összefüggésekre is rábukkanhatunk esetleg menet közben, amelyek pontosabbá tehetik Magyarinak az egyes népekkel való kapcsolatát, földrajzi felfedezéseinek helyét, idejét és „helyességét”.

Ami további apróbb megjegyzéseinket illeti, az egyik filológiai természetű. Mindkét kötet nagy számban tartalmaz dokumentumközléseket, részben Magyar írásait, leveleit, részben rávonatkozó leveleket, feljegyzéseket. A monográfia esetében, úgy tűnik, az elrendezés módja áttekinthetlenné teszi az egyébként nagy értékű dokumentumanyagot, amelyet persze a választott szedéstükör típusa is nagyban ront. Érthetetlen viszont a másik kötet esetében, hogy a három naplónak nevezett írásból miért csak az első kettő korábbi kiadásának az adatolása történik meg, a harmadik esetében csak máshonnan tudunk tájékozódni, miről is van szó (lásd: Kirándulás Kámba és Oukanyama országokba, in: *Magyar László délafrikai levelei és naplókivonatai*, szerk. Hunfalvy János, Pest, 1857, 60–92. old.).

Talán még azt is meg kell említenem, némileg meglepetéssel éreztem, hogy míg pl. a Magyar-írásokat közlő kötet előszavában szó esik arról, hogy Magyar László a pesti piarista gimnáziumba beiratkozott, de hogy később Kalocsán járt középiskolába, erről nem esik szó (Szabadkáról is egy odave-

tett fél mondat szerepel). Erről Krizsán László kiadatlan kötetében (*Kalocsa a magyar Afrika-kutatás történetében. Okmányok és tanulmányok*, m. s., [1982], 335 gépelt old.) a következőket írja:

„Az 1831–32-es tanévtől Magyar László a Kalocsai Piarista Gimnázium harmadik osztályának tanulója. A gimnázium első két osztályát vagy magántanulóként, vagy az apja szolgálati helyének környékén akkor létező gimnáziumok egyikében végezte... Négy Kalocsán töltött esztendő után, apja ismét új környezetbe kényszerítette. Ismeretlen okokból, a gimnázium utolsó két esztendejét Szabadkán kellett elvégeznie...” (9. és 11. old.)

Nem kétséges, hogy Krizsán „értelmezése” is tartalmaz bizonytalan pontokat, de a kalocsai évek talán több figyelmet érdemelnének. Megjegyzem, értem a szerző szándékát, hogy a megoldhatatlan biográfiai rejtélyeket igyekszik elsősorban elmefuttatásában feltárni, de azért eközben a lyukas életrajz létező tényeit is ismertetni kell. Különben a dolog egész egyszerűen nem követhető. (Tegyük mindehhez hozzá, Magyar László középiskolai éveire vonatkozóan Sebestyén Éva a monográfiában is igen szűkszavú ismereteket közöl.)

Másik megjegyzésünkben pusztán csak annyit fogalmaznánk meg, kissé hiányoltuk a Magyar Lászlóra vonatkozó szakirodalom sokkal szélesebb körű és részletesebb felmérését. A magyar forrásműveket illetően is sok minden hiányzik mindkét kötet bibliográfiájából, az internet segítségével pedig meg lehetett volna tenni az első lépéseket a magyar kutató nemzetközi recepciójának felméréséhez. (Megjegyezzük, saját adatgyűjtésünk háromszornégyszer több forrásmunkát tartalmaz, mint ami a két kötet kissé soványra sikeredett bibliográfiájában található. Jóllehet Nemerkenyi Antalnak az interneten fellelhető majd 200 tételes bibliográfiáját még nem dolgoztuk fel.)

Visszatérve azonban a Magyar László művekhez, azt kell mondanunk, végül is (és erre irányult figyelmünk már az előzőekben tett megjegyzések során is): amennyire a két kötet elsőrendű értéke a szövegforrások közreadásából származik, éppen ebből következik mindaz, ami most már, Sebestyén Éva feltáró munkája nyomán, a szaktudomány számára teljes egészében világgossá lett. Magyar László életművének érdemleges, néprajzi/etnológiai, mi több, folklorisztikai, földrajzi-térképészeti, illetve társadalom- és tudománytörténeti értékelése csakis a fennmaradt tudományos, illetve tudományos igényű írások teljes számbavétele és kritikai kiadása útján lehetséges.

Tudjuk ugyanakkor, hogy annak idején például Krizsán László és az életét Angliában leélő Listowel Judit (1903–2003) szorgalmazta az Akadémiai Kiadónál a 19. század eme jeles magyar Afrika-kutatója egyetlen monogra-

fikus alkotásának (1857) angol nyelvű megjelentetését. (Bár kétségtelen tény, a létező német nyelvű és Magyar László nemzetközi ismertségét megalapozó kiadás alapján a művet már a 19. században nagyjából lefordította angolra a nagy hírű brit etnológus: Sir Richard Francis Burton (1821-1890), a fordítások kézírata egyébként megtalálható a Burton hagyatékát őrző archívumban: Metcalfe Collection, Huntington Library, Oxford. A Krizsán és Listowel Judit által szorgalmazott kiadás viszont azért akadt el, mivel úgy tűnt, nem oldható meg az egykori hely- és népnevek beazonosítása (összevetése és pontosítása a mára kialakult helyzet ismeretében). Úgy véljük azonban, hogy ennek mára már eljött az ideje. S ha azóta (Magyar angolai tartózkodása óta) a számtalan helyi háború miatt össze is kuszálódott az egykoron portugál gyarmatot képező afrikai ország népességföldrajzi arculata, város-, hely-, illetőleg földrajzi nevei pedig jelentősen módosultak is, nemzetközi dokumentációk alapján ez a feladat elvégezhető.

A kritikai kiadás másik fontos szempontja lehet, végre számba venni, mennyi és milyen írással is állunk szemben Magyar László esetében (a tudományos, illetve tudományos igényű írásokról van szó, külön kérdés a Magyar László-levelek feldolgozása, amelyekben ugyancsak számos fontos tudományos megállapítás rejtezik). E kritikai sorok írója a saját forrásai alapján megpróbált egy többé-kevésbé teljesnek tűnő listát összeállítani – kronológiai rendben (hiszen az időrend a kritikai kiadás alapvető kiindulási szempontja, ennek alapján világosan átláthatóvá válik az életút és a munkásság folyamatossága). A (sajnos) nem túl hosszú a lista, úgy gondolom, talán befér egy könyvkritika kereteibe is (A lista tartalmazza mindazon tételeket is, ahol nem egészen világos annak a ténye, hogy a közlemény egyértelműen Magyar-kéziratot tartalmaz.):

A listával kapcsolatosan megjegyezzük (jelezve persze, hogy a 20. századi publikációk, Thirringet leszámítva, utánközlések), további feladat az esetleges átfedések, ismétlések, azonosságok felderítése. Ezt mi magunk itt nem végeztük el.

A Magyar László-kutatás kibontakozásának, illetőleg a fennmaradt művek, írások kritikai kiadásának talán legérdekesebb kérdése az eredeti szövegek felderítése, illetőleg a Hunfalvy János és mások által elvégzett stilisztikai módosítások (mi több, helyenkénti erőteljes átírások és elhagyások) megszüntetése és az eredeti írásalakok visszaállítása. Annak idején Krizsán László, még életében többször kérte tőlem, próbáljunk pályázaton támogatást nyerni ahhoz, hogy az 1857-es nagymonográfia szövegét visszaállítsa az eredeti formába (a kézirat az Akadémiai Könyvtár kéziratárában megtalálható). Ő egyébként néhány szöveg esetében ezt a munkát el is végezte (Ma-

gyar László kongói útinaplójának betűhű szövege, 2003, *Vasi Szemle*, 1. sz., 3–20. old.; Magyar László hitelesen, I. és II. rész, 2004 *Vasi Szemle*, 1. sz., 77–86., 2. sz., 180–191. old.).

El kell mondanunk itt nyíltan és őszintén, hogy még talán a Krizsán László halála (2006) előtti időkben (talán 2002 tájékán) egyszer ezt a problémát felvettem Sebestyén Éva számára, aki azonban azt állította, hogy nem olyan jelentősek és érdemiek ezek a változtatások, hogy célszerű volna foglalkozni velük. Megvallom, én magam akkor ennek nem néztem utána. Látva azonban most a családtól előkerült szöveghű iratokat, azt kell mondjam, Sebestyén Éva álláspontját éppen a saját maga által közölt, nagy gonddal közreadott írások teszik tarthatatlanná. Szeretnénk itt éppen annak a harmadik naplónak a záró részéből venni egy idézetet, amelynek az adatolását egyébként az előbbieken már hiányoltuk. A részletben egy a korabeli ízlés számára kétségkívül nehezen megemészthető szokás leírására kerül sor. László előbb az általunk átiratnak minősített változathoz származó részletet a Hunfalvy által gondozott 1857-es kötetből:

„...Fő ünnepeik: az úgynevezett Jeluva és Fundura. Az első, midőn egy bizonyos időben az évben, marhanyájuk messze legelőiről mustráltatásuk végett az országba jönnek. – A másik: egy felette pajkos cerimonia, midőn t. i. az egész országból összejönnek azon leányok, kik már férjhez menni kívánnak.

Barbár ceremonia után, a tisztának talált leányok, mint asszonyok fonják be hajukat, s egy egész hónapon, magokat a legnagyobb kicsapongásoknak adják át.

Ugyanis: ezen új asszonyok? egy kis szalma kosárkában, apróra tört veres takula faport hordanak magokkal, melyet az általok kívánt férfiak homlokára hintenek, ez egyetlen szót mondván: Kalume-jetu! (barátom vagy) mire, az ily módon megtisztelt férfi, a kegyes porhintőt elfogadni, vagy ellenesetben vonakodását bizonyos mennyiségű ajándékkal kell megváltani.

Az ünnepély végeztével, kiki a fejedelem udvarába megy, s onnan tüzet hoz magával, melyet az ekként nyer vőlegény házába visz, azzal gyújtván fel első tüztét saját házi boldogságának.” (94. old.)

Hogyan fogalmaz valójában Magyar László, és mit is ad elő igazából:

„...Fő ünnepeik az úgynevezett Jeluva és Fundura, az első, amidőn amarhacsordák egy bizonyos időben, esztendőként a messze legelőkről a mustra végett az országba bejönnek. A másik egy felette pajkos ceremónia, amidőnt esztendőként az egész országból ezen ünnepre a fővárosban járulnak kmndazon leányok, kik már a hónapi tisztulást tapasztalva férjhez mnni kívánnak, hol egy nagy téren a földön hanyatt fekve a sok arra rendelt mesterektől szeméremtestek körül kis hasukon incízió által bizonyos jelek ágatnak, amidőn a vérző sebekbe egy vegetál port kevernek, mely által, a vágások hamar begyógyulva, azok a bőrön jól felemelkedve tűnnek elő.

Jaj azon leányoknak, ki ezen alkalommal terhesnek találtatik, mert az szétdarabolva azonnal halálra ítéltetik. Ezen barbár operáció után, ahová a bejárás mindenkinek szabad, a leányok hajukat kibontva a már leírt módon mint asszonyok fonják, amelyre azok egy hónapon keresztül a legnagyobb kicsapongásoknak adják magokat által.

Az új asszonyok egy kis szalmakosárkában apróra tört veres takulaport hordoznak, útközben a férjfi, aki nekik megtetszik, azt egy ily szipat porral homlokba megdörgölik, mondván: „Kalumegetu” = „barátom vagy”. Amelyre a férjfi véle elhálásra köteles, ellenkező esetben egy bizonyos mennyiséget fizet. Mindezeknek vége lévén, a fejedelmi udvarban tüzet véve avval hazamennek, hol már most kötelesek azon tűzzel élni, és azt, amidőn férjhez mennek, a vőlegény házába vinni.

Legyünk őszinték, félreértelmezések egész sorozatát bogozhatjuk ki Hunfalvy szövegéből. Hogy elhagyja a nők megmetszésének tényét, az a korabeli ízléshatárok miatt szinte nyilvánvaló. De csak ha az utolsó bekezdésre figyelünk is: Hunfalvynál az első alkalmi szerető egyúttal férjje válik, noha Magyar László szövegéből világosan kitűnik a szigorú distinkció. A megmetszett leánynak a tüzet folyamatosan táplálnia kell, amelyet majd egykori vőlegénye (és nem a mostani alkalmi szeretője) házába kell elvinnie. (Mellesleg hasonló szokást, kamaszlányok szüzessége elvesztésének rituális ünnepét idézi fel Reni Riefenstahl híres nuba – Nyugat-Szudán – fotóalbuma is a nuba lányokkal kapcsolatban, ahol nyilvánvalóan nem férjek, hanem első, alkalmi szeretők megválasztására kerül sor!)

Újólág megállapíthatjuk tehát, hogy a két szöveg nem igen fedi egymást, illetőleg és vélhetően Hunfalvy a korabeli ízlést, közgondolkodást, mi több, erkölcsi felfogást ismerve, nem merte Magyar eredeti szövegét betűhív módon, teljes egészében közzétenni.

Utolsó gondolatsorunk a jövőbe vezet. Magyar László életműve csak akkor nyeri, nyerheti majd el méltó helyét a hazai és a nemzetközi tudományosságban, ha a kívánatos kritikai kiadás megvalósítása nyomán sorra kerül a művekben közreadott afrikai ismeretanyag mindenoldalú vizsgálata. Tehát el kell végezni a néprajzi, folklorisztikai, társadalom-néprajzi (az első lépés e tekintetben Ecsedy Csaba tanulmánya volt, *Ethnographia*, 1969, 557–564. old.), másrészt a földrajzi, térképészeti, népességföldrajzi, történelmi (lásd a rabszolga-kereskedelem problémakörét!) stb. adatok számbavételét, értékelését, összevetését az általa meglátogatott területekre eljutó korabeli vagy valamivel későbbi terepmunkások, kutatók eredményeivel. Illetve ezzel egy időben széleskörű tájékozódás nyomán fel kell tárnunk a magyar felfedező és kutató hazai (ez a könnyebb) és nemzetközi recepcióját (kiindulásul feltárva, mely művek és milyen nyelveken váltak megközelíthetővé Nyugat-Európában egykor és napjainkig).

Szembe kell itt néznünk egy áldatlanul elmérgesedett tegnapi szakmai vitával is. Ugyanis Balázs Judit méltán emlegeti egy nemrégiben Krizsán Lászlóról írt megemlékezésében (megjelenik az *Afrikakutatás 2005–2008*-ban), hogy teljesen érdemtelenül érte oly sok támadás őt azért, mert felvetette Magyar László és az un. szűkülő rabszolgapiacok kérdését. Az áldatlan vita ellenpólusát az azóta elhunyt kutatók, Ecsedy Csaba és Füssi Nagy Géza mellett még Sárkány Mihály néprajzos-kulturális antropológus trió alkotta. Nem kívánjuk itt most ismertetni sem a kérdéskört, sem a vitát (mellesleg maga Sebestyén Éva is egy helyütt, bár furcsálkodva, kiemeli, hogy Magyar egyik magyarul elsőként megjelent írása éppen a rabszolga-kérdéssel kapcsolatos megfigyeléseit teszi közzé, és az milyen nagy figyelmet keltett a korabeli Magyarországon és Ausztriában). Azonban záró megjegyzésként szeretném hangsúlyozottan felhívni a figyelmet arra, hogy az általunk összegyűjtött és Magyar László nemzetközi recepciójára vonatkozó nemzetközi szakirodalomban minduntalan és újabban is felbukkan a magyar kutató kapcsán a rabszolga-kereskedelem és a rabszolgapiacok témaköre. Vagyis úgy gondolom, ezt a problémát is érdemes volna most már alaposabb tájékozódás és nagyobb objektivitás jegyében újra körüljárni.

MAGYAR LÁSZLÓ MŰVEINEK BIBLIOGRÁFIÁJA

- 1852 Aics József: Magyar László utazó Afrikában, *Magyar Hirlap*, április 29, május 2, 4, 5.
- 1854 Naplóm Dél-Afrika belsejébe tett utazásomról, *Pesti Napló*, 226, 227, 232, 234, 236, 238, 243. szám, febr.
- 1855 Magyar, László: Résumé des voyages exécutés dans l’Afrique Australe de 1849 à 1857, *Nouvelles annales de voyages de la Géographie, de l’Histoire et de l’Archéologie*, tom I., pp. 5–45.; 129–181.
- 1856 Magyar, Ladislaus Amerigo: Carta ao Governador de Benguela, sobre o interior da Africa Austral, Gambos, 21 de Março de 1853, *Boletim e Annals do Conselho Ultramarino* (Lisboa), 1856, n. 2., parte não oficial, série I., 237–240. old. (magyarul: Thirring ford., *Földrajzi Közlemények*, XVI, 333–344. old.)
- 1856 Magyar, Ladislaus, *Pester Lloyd*, 1856, 84. szám.
- 1857 A Camm-Dzsamba és a S. Nicolau folyók közének természeti viszonyairól, 1857. június 25, portugál nyelvű kézirat, Angolai Történelmi levéltár, Benguelai Kormányzóság Iratai, Polgári Ügyek, No. 131 (Krizsán László adata)
- 1857 *Délafrikai levelei és naplókivonatai*, kiadta: Hunfalvy János a magyar akadémia költségén, Pest, Emich Gusztáv könyvnyomdája, 92 old. + 1 térkép.

- (Éltem rövid kivonata, 14–18. old., Magyar László felhajózása a Kongo vagy Zaire délafrikai folyamon a fáró-szangói kataraktáig. ..., 26–50. old. – németül: Petermann's Geographische Mitteilungen, 1857, 184–191. old. –, Kirándulás némely középfrikai országokba, 51–59. old., Kirándulás Kám-ba és Oukanyáma országokba, 60–92. old.)
- 1858 Rövid vázlat a Kunéne és Kubangó folyamok között elterülő tartományokról, in: Thirring-kötet, *Magyar László élete és tudományos működése*. Kritikai adalék a magyar földrajzi kutatások történetéhez. Magyar László kiadatlan írásaival, Budapest, Kilián, 1937, 161–164. old.
- 1858 *Utazás Dél-Afrika belsejében – Magyar László által*, első könyv, kézirat, MTA kéziratára, 13/1858, földr. (lásd: 1859)
- 1859 *Délafrikai utazásai 1849–57. években*, szerk. Hunfalvy János, Pest, Emich Gusztáv nyomtatása, 464 old. + 8. tábla.
- 1859 *Reisen in Süd-Afrika in den Jahren 1849 bis 1857*, (szerk.) Johann Hunfalvy, Pest – Leipzig, Lauffer & Stolp, ... old.. (új kiadása: 1973, Mendeln, Kraus Reprint, XII + 450 old.)
- 1859 Rövid tudósítás a Moluva vagy Moropuu és Lobál Országokról, *Akadémiai Értesítő*, 11, 921–941. old. (németül is, lásd 1960)
- 1859 Magyar László székfoglalója az MTA-ban, *Budapesti Szemle*, 7. szám, 378–381. old.
- 1860 Ladislaus Magyar's Erforschung von Inner Afrika. Nachrichten über die von ihm in den Jahren 1850, 1851, 1855 bereisten Länder Moluwa, Moropu und Lobal, *Petermann's Geographische Mitteilungen*, 227–237. old., 10. tábla.
- 1862 A délafrikai Munda-Evámbo, Lungo és Kapota tartományok általános földirati vázolata, *Akadémiai Értesítő*, 3. köt., 1, 254–268. old.
- 1863 M. L. közleménye a délafrikai Munda-Evambo, Lungo és Kapota tartományokról, *Budapesti Szemle*, 17, 157–160. old.
- 1863 Afrika. Du Chaillu, Paul Belloni – Magyar Ladislaus – Andersin, Charles John: Die neusten Entdeckungsreisen an der Westküste Afrika's. Bearb. von Hermann Wagner, Leipzig (OSZK: 32.634/3)
- 1866 Rövid vázlat a Kunéne és Kubangó folyamok között elterülő tartományokról, kivonatosan, *Budapesti Szemle*, Új folyam, 6. köt., 32–35. old.
- 1895 Magyar László amerikai útiterve, *Budapesti Szemle*, 82. szám, 6–12. old.
- 1926 Magyar László utazása a délafrikai Bihé országba, Pallas, Budapest, 1926. (OSZK: 17.564/10) (ua.: Danubia, Wien, 1907, OSZK: 822.011)
- 1927 Magyar László. (Egy délafrikai felfedező-utazó élete.), Országos Közművelődési Tanács, Budapest (OSZK: 199.338)
- 1937 Magyar László kiadatlan írásai, in: Thirring, Gusztáv, *Magyar László élete és tudományos működése*. Kritikai adalék a magyar földrajzi kutatások történetéhez. Magyar László kiadatlan írásaival, Budapest, Kilián, ... old.
- 1975 Moluva és ka-lobár szójegyzék, in: Krizsán László: „Homo Regius” Afrikában. Emlékezés David Livingstone halálának 100. évfordulójára, függelék, Budapest, MTA Afro-Ázsiai Kutató Központ, 35–38. old. (Tanulmányok a fejlődő országokról, 78) (angol nyelven is)

- 1978 Magyar László (1818–1864): Dél-afrikai utazások, vál. és bev. Ecsedy Csaba, in: Bodrogi Tibor, szerk.: *Messzi népek magyar kutatói*, 1. köt., Budapest, Gondolat, 216–263. old. (A Magyar Néprajz Klasszikusai)
- 1985 *Magyar László afrikai utazásai*, vál., szerk. és jegyz. Véber Károly, előszó: Krizsán László, Budapest, Panoráma, 479 old. (Régi Magyar Utazók)
- 2008 *Útinaplója és levelei Afrika belsejéből*, közreadja: Sebestyén Éva, Budapest, Balassi Kiadó – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 151 old.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

A. GERGELY András

- 2009 Kutatókaland Magyar Lászlóval (Sebestyén Éva könyvéről), *Afrika Tanulmányok*, 3. évf., 2. szám, 70–72. old.

BALÁZS Judit

- m. s. Krizsán László (1929–2006), *Afrikakutatás 2005–2010. évkönyv* (előkészületben), 1–4. old.

ECSEDY Csaba

- 1969 Magyar László 1818–1864. *Ethnographia*, 53. évf., 4. szám, 557–564. old.
http://www.arcanum.hu/ethnographia/opt/atoo602.htm?v=pdf&a=start_f, Angolul: Ecsedy Csaba: An African Hungarian: László Magyar (1818–1864), *Africana Budapest*, 1984, 1. szám, 9–23. old.

KRIZSÁN László

- 2003 Magyar László kongói útinaplójának betűhű szövege, *Vasi Szemle*, 1. szám, 3–20. old.

KRIZSÁN László

- 2004 Magyar László hitelesen, I. és II. rész, *Vasi Szemle*, 1. szám, 77–86., 2. szám, 180–191. old.

KRIZSÁN László

- m. s. [1982] *Kalocsa a magyar Afrika-kutatás történetében. Okmányok és tanulmányok*, 335 gépelt old.

NEMERKÉNYI Zsombor

- 2007? Magyar László munkásságának értékelése, térképészeti, földrajzi és kulturális-antropológiai elemzés alapján (OTKA jelentés), www.lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/nemerkenyi/magyar1.htm

NEMERKÉNYI Zsombor

- 2007 Források (OTKA jelentéshez), www.lazarus.elte.hu/hun/digkonyv/nemerkenyi/magyar3.htm

RIEFENSTAHL, Leni

- 1976 *Les Noubas des hommes d'une autre planète*, Paris. Éditions du Chêne (több más nyelven is megjelent).

SEBESTYÉN Éva

- 2008a *Kaland és kutatás Afrikában. Magyar László életrajza*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 288 old.

SEBESTYÉN Éva

2008b *Útinaplója és levelei Afrika belsejéből*, bev. és közreadja: Sebestyén Éva, Budapest, Balassi Kiadó – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, 151 old.

VÉBER Károly

m. s. Újabb adatok Magyar László afrikai éveire, *Afrikakutatás 2005–2010. évkönyv*, előkészületben, 1–7. old.